

Original Article

Analysis of Individual Capacity Building of Entrepreneurial Knowledge among Farmer Micro Entrepreneurs and Underlying Factors Affecting It (Case Study: Mashhad County)

Fateme Kahnooji^{ID}, Maryam Ghasemi^{*ID}

Department of Geography, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad
Mashhad, Iran.

Absratct

Background and Purpose: Experiences of the past few decades show that the development of agricultural entrepreneurship is not achieved solely by injecting capital and technology; much more important factors, including knowledge capacity building, play a significant role in this field. Knowledge capacity building, encompassing the ability to create and acquire knowledge, networking, and business management, enables individuals to identify opportunities and take innovative actions. In the present study, individual capacity building of entrepreneurial knowledge among agricultural microentrepreneurs is of interest. Microentrepreneurs are those employed in very small businesses that typically have fewer than five employees. Considering the role of humans as a factor in the mobility of other resources in entrepreneurship, the issue of individual knowledge capacity building of agricultural microentrepreneurs requires special attention.

Methodology: The research method is descriptive-analytic. In this study, 55 villages with agricultural microentrepreneurs were identified in Mashhad city, and all 90 microentrepreneurs in these villages were examined. In this study, the capacity building of individual entrepreneurial knowledge in agricultural micro-businesses was quantified across three dimensions: networking (with 5 indicators), knowledge building (with 8 indicators), and business management (with 5 indicators), all measured on a Likert scale. Cronbach's alpha of 0.83 indicates the desired reliability of the research tool. The background factors affecting the capacity building of individual entrepreneurial knowledge in the field of agriculture were identified using the following variables: age, gender, marital status, place of birth, level of education, field of study, and agricultural activity history, which were measured on nominal, ordinal, and relative scales.

Findings and Discussion: Among micro-entrepreneurs, the average ratings for networking, knowledge building, and management and leadership were 2.91, 2.96, and 3.03, respectively, on a Likert scale. Overall, the capacity building of individual entrepreneurial knowledge among agricultural micro-entrepreneurs is not at a desirable level, with an average of 2.97. According to the correlation test, as the components of capacity building for entrepreneurial knowledge increase, we observe a significant rise in income and increased satisfaction with entrepreneurial activity. Additionally, with increasing experience in agricultural activities, the capacity for entrepreneurial knowledge building also increases. In fact, business satisfaction has the highest correlation with the components of individual capacity building and networking. Additionally, the income of small-scale agricultural entrepreneurs is influenced by management and knowledge development. Additionally, age and years of education, in most cases, have a weak or insignificant relationship with the orientation of entrepreneurial knowledge building and its components.

Conclusion: Considering the direct effect of individual knowledge capacity building on increasing income and business satisfaction, it is suggested that educational and empowerment programs for small-scale agricultural entrepreneurs be designed and implemented with a focus on developing networking, knowledge building, and business management skills in order to provide the basis for improving economic performance and sustainability of entrepreneurial activities in the agricultural sector. It is essential that policymakers and institutions responsible for rural and agricultural development design and implement targeted educational programs and empowering interventions with a focus on improving networking, knowledge building, and business management skills. This measure can pave the way for improved economic performance, sustainability of entrepreneurial activities, and more effective utilization of human capacities in the agricultural sector.

Keywords: Capacity building, individual knowledge, microentrepreneurs, agriculture, entrepreneurship.

Citation: Kahnooji, F. Ghasemi, M., (2025). Analysis of Individual Capacity Building of Entrepreneurial Knowledge among Farmer Micro Entrepreneurs and Underlying Factors Affecting It (Case Study: Mashhad County). *Sustainable Development of Geographical Environment*: Vol. 7, No. 13, (91-109). <https://doi.org/10.48308/sdge.2023.232203.1132>

Received: 29/06/2023

Revised: 01/08/2023

Accepted: 19/09/2023

* Corresponding Author's Email: magh30@um.ac.i

مقاله پژوهشی

واکاوای ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی در بین کارآفرینان خرد کشاورز و عوامل

زمینه‌ای مؤثر بر آن (مطالعه موردی: شهرستان مشهد)

فاطمه کهنوجی ، مریم قاسمی

گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

چکیده

پیشینه و هدف: تجربیات دهه‌های گذشته نشان می‌دهد توسعه کارآفرینی کشاورزی صرفاً با تزریق سرمایه و فناوری محقق نشده و عوامل بسیار مهم‌تری از جمله ظرفیت‌سازی دانش در این زمینه ایفای نقش می‌کند. ظرفیت‌سازی دانش از طریق توانمندی در خلق و کسب دانش، شبکه‌سازی و مدیریت کسب‌وکار، سبب شناسایی فرصت‌ها و اقدامات نوآورانه در فرد می‌شود. در پژوهش حاضر ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی در بین کارآفرینان خرد کشاورز مورد توجه است. منظور از کارآفرینان خرد، شاغلین کسب‌وکارهای بسیار کوچک هستند که طیفی از کارکنان کمتر از پنج نفر را شامل می‌شوند. با توجه به نقش انسان به عنوان عامل تحرک سایر منابع در کارآفرینی، موضوع ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینان خرد کشاورز، نیازمند توجه ویژه‌ای است.

روش‌ها: روش تحقیق توصیفی تحلیلی است. در این مطالعه ۵۵ روستای دارای کارآفرین خرد کشاورز در شهرستان مشهد شناسایی و کلیه کارآفرینان خرد به تعداد ۹۰ نفر در این روستاها مورد بررسی قرار گرفت. در این مطالعه ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی در کسب‌وکارهای خرد کشاورزی در سه بعد شبکه‌سازی با ۵ شاخص، دانش‌سازی با ۸ شاخص، مدیریت کسب‌وکار با ۵ شاخص در طیف لیکرت کمی شد. آلفای کرونباخ ۰.۸۳ بیانگر پایایی مطلوب ابزار پژوهش است. عوامل زمینه‌ای تأثیرگذار بر ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی در زمینه کشاورزی به کمک متغیرهای: سن، جنسیت، تأهل، محل تولد، سطح تحصیلات، رشته تحصیلی و سابقه فعالیت کشاورزی بوده است که در مقیاس‌های اندازه‌گیری اسمی، ترتیبی و نسبی فاصله‌ای از پاسخگویان سؤال شد.

یافته‌ها: در بین کارآفرینان خرد میانگین شبکه‌سازی با ۲.۹۱، دانش‌سازی با ۲.۹۶ پایین و میانگین مدیریت و رهبری با ۳.۰۳ در طیف لیکرت متوسط ارزیابی شده است. در مجموع ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی در بین کارآفرینان خرد کشاورز با میانگین ۲.۹۷ در سطح مطلوبی قرار ندارد. مطابق آزمون همبستگی با افزایش مؤلفه‌های ظرفیت‌سازی دانش کارآفرینی شاهد افزایش معنادار درآمد و افزایش رضایت از فعالیت کارآفرینانه هستیم. همچنین با افزایش سابقه فعالیت کشاورزی، ظرفیت‌سازی دانش کارآفرینی افزایش می‌یابد. در واقع رضایت از کسب‌وکار بیشترین همبستگی را با مؤلفه‌های ظرفیت‌سازی فردی و شبکه‌سازی دارد. همچنین درآمد کارآفرینان خرد کشاورز تحت تأثیر مدیریت و دانش‌سازی است. نیز سن و سال‌های تحصیل در بیشتر موارد رابطه ضعیف یا غیرمعناداری با ظرفیت‌سازی دانش کارآفرینی و مؤلفه‌های آن دارند.

نتیجه‌گیری: با توجه به تأثیر مستقیم ظرفیت‌سازی دانش فردی بر افزایش درآمد و رضایت از کسب‌وکار، پیشنهاد می‌شود برنامه‌های آموزشی و توانمندسازی کارآفرینان خرد کشاورز با تمرکز بر توسعه مهارت‌های شبکه‌سازی، دانش‌سازی و مدیریت کسب‌وکار طراحی و اجرا شود تا زمینه ارتقاء عملکرد اقتصادی و پایداری فعالیت‌های کارآفرینانه در بخش کشاورزی فراهم گردد. ضروری است سیاست‌گذاران و نهادهای متولی توسعه روستایی و کشاورزی، برنامه‌های آموزشی هدفمند و مداخلات توانمندساز را با تمرکز بر ارتقاء مهارت‌های شبکه‌سازی، دانش‌سازی و مدیریت کسب‌وکار طراحی و اجرا نمایند. این اقدام می‌تواند زمینه‌ساز بهبود عملکرد اقتصادی، پایداری فعالیت‌های کارآفرینانه و بهره‌برداری مؤثرتر از ظرفیت‌های انسانی در بخش کشاورزی باشد.

واژه‌های کلیدی: ظرفیت‌سازی، دانش فردی، کارآفرینان خرد، کشاورزی، کارآفرینی

استناد: کهنوجی، ف.، قاسمی، م.، ۱۴۰۴. واکاوای ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی در بین کارآفرینان خرد کشاورز و عوامل زمینه‌ای مؤثر بر آن (مطالعه موردی: شهرستان مشهد)، توسعه پایدار محیط جغرافیایی: دوره ۷، شماره ۱۳، تابستان ۱۴۰۴، (۹۱-۱۰۹).

<https://doi.org/10.48308/sdge.2023.232203.1132>

پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۸

بازنگری: ۱۴۰۲/۰۵/۱۰

دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۸

* رایانامه نویسنده مسئول: magh30@um.ac.ir

مقدمه

امروزه دانش کارآفرینی به واسطه تأثیر زیادی که بر موفقیت فرد در فعالیت کارآفرینی دارد، عنصر اصلی فعالیت‌های کارآفرینانه و ایجاد کسب‌وکارهای جدید محسوب می‌گردد (Widding, 2005). دانش فردی به دانش محتوایی یک فرد در مورد عملیات تجاری، در دسترس بودن منابع، شناسایی فرصت، بهره‌برداری و سایر فعالیت‌های کارآفرینانه اشاره دارد. در واقع دانش فردی نشان‌دهنده توانایی بالقوه فرد کارآفرین برای شناسایی فرصت‌ها و تعقیب آن‌ها است و کارآفرین را قادر می‌سازد اطلاعات و منابع را درک، تعبیر و تفسیر کند و به‌طور منحصربه‌فرد، از آن‌ها استفاده کند و محصولات یا خدمات جدید با ویژگی‌های خاص تولید کند (Roxas, 2014). دانش کارآفرینی در بهره‌برداری از منابع، شناسایی فرصت‌ها، برنامه‌ریزی برای ایجاد سرمایه‌گذاری جدید، برنامه‌ریزی مالی، طراحی محصول، توسعه بازار (Shane & Venkataraman, 2004) و مدیریت رشد، تولید ایده و نوآوری، ریسک و عقلانیت، خلاقیت و روابط عمومی، پیوندهای اجتماعی و تعهدات (Fiet, 2001) مؤثر است.

دانش کارآفرینی حاصل تعامل بین فرد با جامعه‌ای که به آن تعلق دارد، است. تحصیلات، آموزش (Liñán, 2004; Martin et al., 2013) و ممارست در شکل‌گیری آن مؤثر است (Turker & Sonmez Selçuk, 2009). بدیهی است هنگامی که آموزش کارآفرینی با دانش کارآفرینی قبلی ترکیب می‌شود، میزان موفقیت کارآفرین در دستیابی به اهداف خود بیشتر می‌شود (Krueger & Brazeal, 1994). به طور کلی فعالیت‌های کارآفرینانه تحت تأثیر عوامل متعدد درونی و بیرونی است. عامل برون‌زای اولیه که تأثیر مهم‌تری بر کارآفرینی دارد، عامل شناختی است. چراکه دانش و مهارت‌های کارآفرینی در راه‌اندازی کسب‌وکارها و مهار ادراک و باورهایی که ممکن است تمایل و رفتار مطلوب یا نامطلوب نسبت به فعالیت‌های کارآفرینانه ایجاد کند، بسیار مهم هستند (Roxas, 2014). فعالیت‌های کارآفرینانه وابسته به دانش کارآفرینی هستند، و زمانی که دانش کارآفرینی به طور مناسب در راستای فرصت‌یابی و تخصیص منابع استفاده شوند، فعالیت کارآفرینانه از موفقیت بیشتری برخوردار است (Huggins & Wyrwich, 2014; Williams, 2011).

در ایران بخش کشاورزی نقش مهمی در اقتصاد ملی دارد، به‌طوری‌که حدود ۱۸ درصد از تولید ناخالص ملی، ۲۵ درصد از اشتغال، تأمین بیش از ۸۵ درصد غذای جامعه، ۲۵ درصد صادرات غیرنفتی و ۹۰ درصد از مواد اولیه مورد نیاز صنعت را فراهم می‌کند (Alibeigi et al., 2010). اگرچه بخش کشاورزی همواره در کلیه برنامه‌های توسعه کشور از اولویت ویژه‌ای برخوردار بوده و به عنوان محور و اساس توسعه اقتصادی مورد توجه است (Yazdanpanah & Rahimi, 2019)، اما با چالش‌هایی نظیر کاهش فرصت‌های شغلی در بخش کشاورزی، افزایش هزینه‌های تولید، فشارهای زیست‌محیطی و خصوصاً اقلیمی، فقدان برنامه‌های حمایتی دولت برای بخش کشاورزی و نوسان بازار کالاهای کشاورزی مواجه بوده و درآمد شاغلان آن (که عمدتاً کشاورزان خرده‌پا هستند) پایین است. در چنین شرایطی، کارآفرینی کشاورزی می‌تواند تنگناهای موجود را کاهش دهد. چراکه بسیاری از محققین معتقدند فعالیت‌های کارآفرینی به توسعه اقتصادی از طریق نوآوری (Huggins & Thompson, 2015) و ایجاد شغل، به کاهش بیکاری و ایجاد فرصت‌های شغلی (Baron & Shane, 2008; Ratten, 2008; Frederick et al., 2006; Ibrahim & Lucky, 2014) کمک می‌کند. زمینه‌های کارآفرینی در بخش کشاورزی در نواحی روستایی طیف بسیار گسترده و متنوعی شامل: زراعت، باغداری، پرورش انواع دام و طیور، زنبورعسل و فعالیت‌های جنگلداری، آبخیزداری و حفظ منابع طبیعی، حفظ محیط‌زیست و توسعه صنایع روستایی وابسته به بخش کشاورزی است. در حال حاضر کارآفرینی در زمینه کشاورزی در کشور با مشکلات زیادی همچون فقدان آموزش و مهارت کافی، مشکل تأمین مالی کشاورزان، نبود دورنمایی مشترک از نوآوری، فقدان دسترسی به اطلاعات موثق و شفاف، ساختار مکانیکی ضعیف، فقدان فرهنگ حمایت از کارآفرینی، فاصله از بازار و خدمات، گسستگی‌های درونی جامعه روستایی، روحیه پایین مشارکت جمعی و ... مواجه است. به نظر می‌رسد ظرفیت‌سازی دانش فردی در رفع چالش‌های کارآفرینی کشاورزی

تأثیرگذار است. ظرفیت‌سازی به فرآیند تقویت و توسعه مهارت‌ها، قابلیت‌ها، استعدادها، منابع و فعالیت‌ها گفته می‌شود. در واقع ظرفیت‌سازی شامل فرایندهایی است که ظرفیت‌های افراد و گروه‌ها و جوامع را تقویت می‌کند (Zanjani, 2010). ظرفیت‌سازی می‌تواند به صورت فردی و سازمانی صورت گیرد. در ظرفیت‌سازی فردی، فاعل و عامل خود فرد است که از طرق مختلف در پی افزایش مهارت، قابلیت، استعداد و دانش و ... خود است؛ اما در ظرفیت‌سازی سازمانی سازمان‌ها، اعم از دولتی و غیردولتی برای ارتقاء توانایی‌های فردی، سازمانی و ... در زیرمجموعه خود در جهت نیل به نتایج مطلوب اقدامات خاصی از جمله آموزش انجام می‌دهند. تفاوت دانش فردی با سازمانی در این است که در دانش فردی/ضمنی، فرد در بیرون و درون خود انواع دانش مورد نیاز را جمع‌آوری نموده است (Rokanodin-Eftekhari & Hir, 2007). این دانش به دانش غیرمردون و مبتنی بر شخص یا تجاربش گفته می‌شود (Mirghorbani-Ganji, 2008).

ظرفیت‌سازی دانش فردی در بین کارآفرینان کشاورزی موجب نوآوری در نظام تولیدی کشاورزی، افزایش رقابت-پذیری، دستیابی به بازارهای جدید، کسب شهرت و اعتبار در سطح محلی، ملی و بین‌المللی، رصد فناوری‌های نوین و انتخاب و بهره‌گیری مناسب از آن‌ها می‌شود؛ زیرا دانش کارآفرینی کشاورزی موجب افزایش قابلیت کشاورزان در زمینه‌های ریسک‌پذیری، عمل‌گرایی، تحمل ابهام، چالش‌طلبی و استقلال‌طلبی و به فعلیت رساندن استعدادها می‌گردد (Mohammadi & Lashgarara, 2013) لذا ظرفیت‌سازی دانش در بخش کشاورزی می‌تواند هم‌زمان سه منبع نیروی انسانی، زمین و سرمایه را رشد دهد (Freeman & Soete, 1997). اگرچه ظرفیت‌سازی دانش کارآفرینی در توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه کشاورزی اهمیت بسیاری دارد، ولی این مهم تاکنون نتوانسته جایگاه واقعی خود را در پژوهش‌های مربوط به توسعه کسب‌وکارهای کارآفرینانه کشاورزی به دست آورد (Tabatabaei & Ravaei, 2010).

بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۹۵، شش میلیون و ۳۸۶ هزار و ۵۸۲ نفر از شاغلان کل کشور متعلق به جامعه روستایی است که سهمی معادل ۲۸ درصد از اشتغال کشور را به خود اختصاص داده است. از این میزان ۹۴ درصد اشتغال روستایی در اختیار بخش خصوصی بوده و تنها ۶ درصد اشتغال مربوط به بخش دولتی است که از این منظر بخش خصوصی در تقویت تولید و اشتغال روستایی نقشی به مراتب مهم‌تر و اساسی‌تر از بخش دولتی دارد. همچنین از مجموع شاغلان جامعه روستایی ۵۰/۳ درصد در بخش کشاورزی، ۲۵/۴ درصد در بخش صنعت و ۲۴/۳ درصد در بخش خدمات فعالیت می‌کنند (Farahani & HajhosseinI, 2014; Zandieh et al., 2020). این آمار اهمیت توجه به کارآفرینی کشاورزی را برجسته می‌سازد. منظور از کارآفرینان خرد شاغلین کسب‌وکارهای بسیار کوچک هستند که طیفی از کارکنان کمتر از پنج نفر را شامل می‌شوند، این در حالی است که کسب‌وکارهای کوچک کارکنانی بین پنج تا نه نفر را دربر می‌گیرند (Dyt & Halabi, 2007). کسب‌وکارهای خرد (بسیار کوچک) عموماً خانوادگی بوده و در ساختار آن‌ها بین مدیریت و مالکیت جدایی وجود ندارد، به منابع مالی زیاد نیاز نداشته و از انعطاف‌پذیری و سازگاری بالایی در شرایط مختلف برخوردار هستند. با توجه به اینکه اغلب کارآفرینان روستایی از نوع کارآفرینان خرد (بسیار کوچک) می‌باشند، مطالعه حاضر این گروه از کارآفرینان را مطمح نظر قرار داده است.

دانش کارآفرینی توسط محققین مختلف به روش‌های گوناگون، در محیط‌های متفاوت و در زمان‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است (Widding, 2005)؛ اما علی‌رغم مطالعات متعدد پیرامون نقش آموزش و ترویج در توسعه کارآفرینی، مطالعات محدودی در ارتباط با ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی وجود دارد. لذا وجه نوآوری پژوهش حاضر در پرداختن به موضوع ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی در زمینه کشاورزی است. همچنین این مطالعه با تمرکز بر کارآفرینان خرد کشاورز در پی ایجاد تغییراتی در تحلیل سیستمی موجود کارآفرینی کشاورزی است. در ادامه مطالعاتی که تا حدی به موضوع پرداخته‌اند، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در پژوهشی با عنوان ظرفیت‌سازی دانش عنصری برای شکل‌گیری پیامدهای کارآفرینانه در نتایج تحقیقات مؤسسات تحقیقات کشاورزی ایران، چنین نتیجه گرفته شد که ظرفیت‌سازی دانش از مؤلفه‌های خلق دانش، تفسیر دانش و نشر و توزیع دانش تشکیل شده است. بعد خلق و تفسیر دانش بر شکل‌گیری ابعاد تحقیق و توسعه کارآفرینانه اثر معناداری دارد، لیکن نشر دانش در نظام تحقیقات کشاورزی کشور نقش معناداری ندارد (Alambeigi et al., 2010). در پژوهش دیگری با عنوان نقش رویکرد کارآفرینانه و ظرفیت جذب دانش در عملکرد شرکت‌های صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی، ظرفیت جذب توانایی شناسایی اطلاعات ارزشمند جدید و جذب و به‌کارگیری آن در راستای اهداف تجاری است و نشان می‌دهد که ظرفیت جذب به عنوان یک قابلیت پویا می‌تواند نقش مهمی در تبدیل رویکرد کارآفرینانه بر عملکرد بهبود یافته داشته باشد. این مطالعه اگرچه ظرفیت‌سازی دانش سازمانی را مورد توجه قرار می‌دهد، اما می‌تواند در تحلیل موضوع پژوهش مفید واقع گردد (Pourahangarian et al., 2016).

در پژوهشی با عنوان توسعه در مناطق روستایی از طریق ظرفیت‌سازی و آموزش برای کسب‌وکار نشان داد توسعه کارآفرینی روستایی در ناحیه آویلا در اسپانیا، به مقدار زیادی تحت تأثیر آموزش و مهارت‌ها در زمینه‌های مرتبط بستگی دارد. همچنین مشخص شد که افزایش دانش کارآفرینی بر ایجاد و شکل‌گیری فعالیت‌های گروهی و بهبود کیفیت زندگی اثر مثبت و معناداری دارد (Lopez & Pastor, 2015). در مقاله‌ای با عنوان نقش دانش کارآفرینی و نگرش شخصی در توسعه نیت کارآفرینی در فارغ‌التحصیلان تجارت، نشان دادند که دانش کارآفرینی به طور مثبت و معناداری بر نیت کارآفرینی تأثیر می‌گذارد (Hussain et al., 2021). در پژوهشی دیگر نتیجه‌گیری شد که بین دانش کارآفرینی و قصد شروع یک تجارت، رابطه مثبت وجود دارد (Roxas, 2014). چگونگی ایجاد ظرفیت برای کارآفرینی در مطالعه‌ای دیگر بررسی شد، در این راستا ترویج توسعه کارآفرینی از طریق آموزش مناسب اهمیت ویژه‌ای دارد (Eze & Nwali, 2012). نتیجه پژوهشی دیگر نشان داد برخی از کارآفرینان با یادگیری از تجربیات خود به متخصص تبدیل می‌شوند، برای شرح این مسئله یک مدل شناختی-اجتماعی از یادگیری کارآفرینی خودتنظیمی (SREL) را ارائه می‌دهند (Winkler et al., 2023).

بررسی پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که در ایران مطالعات محدودی در خصوص ظرفیت‌سازی دانش بر شکل‌گیری و توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه کشاورزی صورت گرفته است. همچنین مطالعات محدود انجام شده در ارتباط با نواحی روستایی نبوده و ظرفیت‌سازی فردی را از ظرفیت‌سازی سازمانی منفک نموده است. بخش عمده‌ای از مطالعات ظرفیت‌سازی آموزش در بخش کشاورزی را مورد توجه قرار داده‌اند نه ظرفیت‌سازی دانش کارآفرینی در زمینه کشاورزی. این مطالعات بیشتر مراکز آموزشی از قبیل دانشگاه‌ها و واحدهای کشاورزی را مدنظر قرار داده‌اند که از جمله می‌توان به پژوهشی با عنوان آموزش در کارآفرینی کشاورزی: نیازهای آموزشی و شیوه‌های یادگیری مطالعه (Pliakoura et al., 2020) و نیز مقاله‌ای با عنوان بررسی نقش آموزش کارآفرینی در تغییر نگرش کارآفرینانه دانش آموزان فنی و حرفه‌ای (Rajaei-Dastghib, 2013) و نیز پژوهشی با عنوان عامل‌های آموزشی مرتبط با ارتقای ظرفیت کارآفرینی دانشجویان کارشناسی ارشد دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان (Hooshmandan-Moghaddam & Shams, 2016) و نیز مقاله‌ای با عنوان تحلیل موانع فراروی آموزش‌های کارآفرینی در مراکز آموزش علمی کاربردی کشاورزی (Rahmanian-Koushki et al., 2016) اشاره داشت.

با توجه به مطالب فوق پژوهش حاضر بر آن است تا ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی را در میان کشاورزان خرد مورد بررسی قرار دهد. بر این اساس سؤال اصلی تحقیق بدین صورت مطرح می‌شود: ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی در بین کارآفرینان خرد کشاورزی نواحی روستایی شهرستان مشهد در چه سطحی است و ویژگی‌های زمینه‌ای چه تأثیری بر ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی کشاورزی دارد؟

مبانی نظری

فعالیت کارآفرینی یکی از حوزه‌های انسانی است که تحت تأثیر عوامل پیچیده‌ای قرار دارد. یک کارآفرین موفق در ترکیب و تخصیص منابع دارای ابتکار عمل است. وی همیشه در هنر خلق چیزهای جدید (ایده‌ها / محصولات / کسب‌وکار) غوطه‌ور است. او ریسک‌پذیر است و در زمان موفقیت، پاداش تلاش‌ها، زمان و توانایی‌های خود را درو می‌کند. بخش زیادی از موفقیت او منوط به ظرفیت فردی دانش کارآفرینی است (Eze & Nwali, 2012). امروزه دانش به عنوان منبع کلیدی تولید و سودمند برای ماندن در صحنه رقابت و مولد ارزش و سرمایه مطرح است (Demchig, 2015). چراکه در دنیای پرشتاب و سرشار از تحول امروزی، دانش به عنوان گران‌ترین و با اهمیت‌ترین عنصر کسب‌وکار مطرح است. از آنجا که یگانه منبع تولیدکننده و توسعه‌دهنده دانش، انسان است و منابع انسانی محل اصلی این عنصر ارزش‌آفرین اقتصاد می‌باشد (Mirghorbani-Ganji, 2008)، لذا ظرفیت‌سازی دانش همواره مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان عرصه کارآفرینی بوده است.

با ظهور فن‌آوری‌های جدید و اقتصاد شبکه‌ای، دانش مهم‌ترین عنصر کسب‌وکار محسوب می‌شود. درک انواع مختلف دانش و قابلیت تشخیص اشکال مختلف دانش، قدمی اساسی برای مدیریت آن است. برای طبقه‌بندی دانش، تلاش‌های بسیاری شده و حوزه‌های مختلفی بر ابعاد متفاوت آن تمرکز کرده‌اند و نتیجه آن طبقه‌بندی‌های بی‌شمار و تمایزات مبتنی بر فلسفه بوده است. یکی از انواع طبقه‌بندی، دانش فردی و دانش سازمانی است. دانش فردی چارچوبی مفهومی است برای سازمان‌دهی و یکپارچه‌سازی اطلاعاتی که ما به عنوان افراد احساس می‌کنیم و آن را بخشی از پایگاه دانش شخصی خود می‌کنیم (Frans & Hixson, 1998).

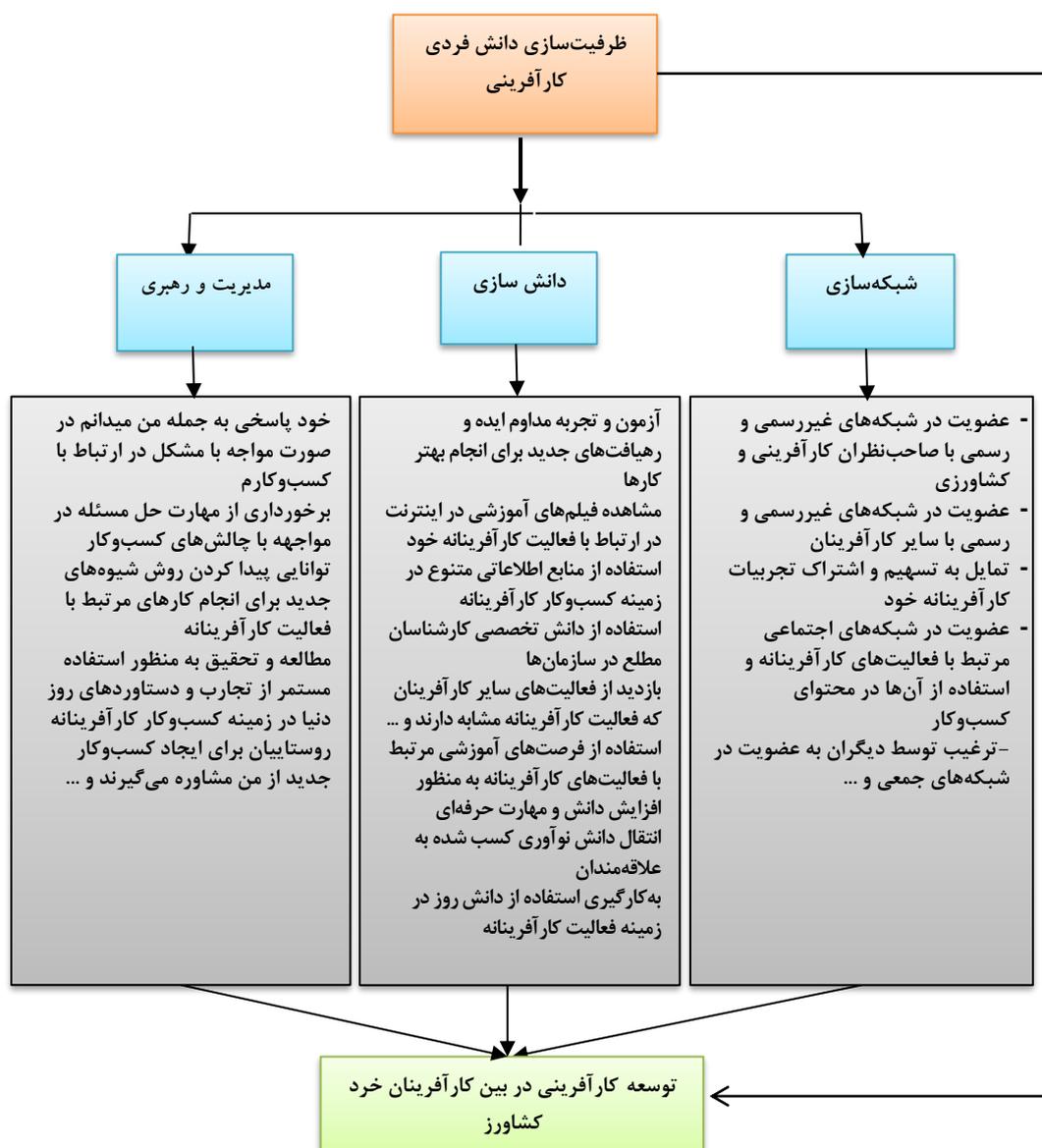
ظرفیت‌سازی دانش فردی و ابعاد آن: در نواحی روستایی ظرفیت‌سازی به عنوان یک مکانیسم اساسی به سمت کاهش فقر و توسعه روستایی و درنهایت به مالکیت و مدیریت قوی محلی و توانمندسازی منتهی می‌شود، ظرفیت‌سازی نیازمند آموزش فردی مهارت‌ها و انطباق با تغییرات اقتصادی اجتماعی و شرایط زیست‌محیطی است (Zanjani, 2010). ظرفیت‌سازی دانش در قالب نوآوری تبلور می‌یابد که خود نوآوری در محصولات جدید، فرایندهای جدید برای تولید محصول، ساختارهای مدیریتی جدید و بازبینی رویه‌ها است (Alibeigi et al., 2010). پژوهش در زمینه انتقال دانش، زمینه‌ساز نگرش جدیدی به مفهوم ظرفیت جذب شده است که ظرفیت جذب دانش نامیده می‌شود (Gupta & Govindarajan, 2000). افراد، ظرفیت جذب دانش متفاوتی دارند (Minbaeva et al., 2014). ظرفیت‌سازی دانش فردی به دو عامل توانایی و انگیزه برمی‌گردد. به‌منظور تسهیل در جذب بیشینه دانش، باید هر دو جنبه از ظرفیت‌سازی دانش وجود داشته باشند. توانایی (مبنای دانش) و انگیزه (شدت تلاش) تداعی‌کننده دو مفهوم ظرفیت جذب بالقوه و واقعی هستند. چراکه ظرفیت جذب بالقوه؛ داشتن پتانسیل بالا در توانایی است درحالی‌که ظرفیت جذب واقعی، پتانسیل انگیزشی بالا را نشان می‌دهد. تعریف لغوی توانایی؛ به ویژگی‌های انسانی مثل مهارت‌های اولیه، شایستگی‌ها، تجارب و دستاوردهای پیشین اشاره دارد که برای انجام ماهرانه وظایف موردنیاز است (Moradi et al., 2013). توانایی یک فرد می‌تواند دانش مرتبط پیشین او را نشان دهد؛ این دانش قبلی برای بهره‌گیری از دانش جدید مورد نیاز است. انگیزه به تمایل به درگیری در یک فعالیت خاص اشاره دارد. بحث اساسی در ادبیات این است که افراد توانمند (با توانایی بالا برای یادگیری)، اگر انگیزه کافی نداشته باشند ظرفیت جذب با موفقیت صورت نمی‌گیرد (Osterloh et al., 2002). ابعاد ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی به شرح زیر است:

الف. شبکه‌سازی: شبکه اجتماعی را می‌توان به صورت یک گراف متشکل از گره‌ها و خطوط تصور کرد، بدین ترتیب که گره‌ها در شبکه، نشان‌دهنده کنشگران و خطوط میان گره‌ها، روابط میان کنشگران را نشان می‌دهد و ویژگی‌های کنشگر، معیارهای مربوط به گره‌هاست و مجموعه‌ی کامل ویژگی‌های کنشگران، ترکیب کلی شبکه خواهد بود (Dempwolf & Lyles, 2012; Karimi-Gougheri, 2017). یکی از منافع‌های اصلی شبکه‌ها برای کارآفرینان، امکان دسترسی آن‌ها به اطلاعات و آگاهی و مشورت کردن است، حل مسئله و نیز برخی از

ارتباطاتی که منابع چندگانه پدید می‌آورند، از دیگر منافع پیوستن به شبکه‌ها است. در شرایط دینامیک و نامطمئنی که فعالیت‌های کارآفرینان آغاز می‌شود، صاحبان منابع و سرمایه‌گذاران بالقوه مایل هستند اطلاعاتی بیابند که در راستای سنجش درجه ریسک بالقوه موجود، آن‌ها را یاری کند (Jones & Rowley, 2011). دانش تحت شرایط مختلفی از یک بازیگر در شبکه به بازیگر دیگری انتقال می‌یابد و افراد به دلیل اینکه شبکه‌ها این روابط را به صورت تسهیل شده در اختیارشان قرار می‌دهند، با آن‌ها درگیر می‌شوند که کارایی‌شان را افزایش خواهد داد. توانایی یک عضو شبکه در دریافت این دانش، به ساختار شبکه و کیفیت روابط در شبکه بستگی دارد. آنچه در فرایند اشتراک دانش توسط اعضای شبکه مهم به نظر می‌رسد، دستیابی به منابع بسیاری است که با دانش جذب شده ارتباط دارند (Anderson et al., 1994). شبکه‌سازی علاوه بر ظرفیت‌سازی دانش، ابزاری است که می‌تواند اثربخشی بازاریابی کارآفرینانه را نیز بهبود بخشد. در این راستا، کسب‌وکارهای کوچک و متوسط از شبکه‌سازی بهره‌ی زیادی می‌برند تا بتوانند به سرعت فرصت‌های موجود در بازار را تشخیص داده و از آن استفاده کنند (Ziyaei et al., 2017). لازم به ذکر است کسب‌وکارهای کوچک و خرد برای دسترسی به منابع کلیدی اطلاعاتی، ارتباطی، شهرت و دانش کاملاً به شبکه‌های کارآفرینی وابسته هستند (Gliga & Evers, 2023).

ب. دانش‌سازی: دانش‌سازی یا خلق دانش که در برخی منابع از آن به عنوان کسب دانش یاد شده است، به معنای توانایی فرد در ایجاد و تأمین دانش مورد نیاز است (Jimenez et al., 2008). ارتقای سطح دانش کارآفرینی (آگاهی محیطی، تلاش تحلیلی، تعهد به پروژه‌های جدید و دامنه ریسک‌پذیری و ارتباطات و ...) به افزایش سطح نوآوری‌پذیری منجر می‌شود که بالطبع نوآوری را در پی خواهد داشت (Danialideh et al., 2011). از برخی مؤلفه‌های دانش‌سازی کارآفرینی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد. آزمون و تجربه مداوم ایده و رهیافت‌های جدید، مشاهده فیلم‌های آموزشی، استفاده از منابع اطلاعاتی متنوع در زمینه کسب‌وکار، استفاده از دانش تخصصی کارشناسان مطلع، بازدید از فعالیت‌های سایر کارآفرینان که فعالیت کارآفرینانه مشابه دارند، استفاده از فرصت‌های آموزشی، انتقال دانش نوآوری کسب شده به علاقه‌مندان، به‌کارگیری و استفاده از دانش روز در زمینه فعالیت کارآفرینانه (Zahedi & Javadi Kamni, 2018).

ج. مدیریت دانش: مدیریت دانش، به زبان ساده، سازمان دادن برای دانستن است (Mohammadinia et al., 2017). مدیریت دانش شخصی را سیستمی تعریف می‌کنند که برای استفاده شخصی افراد و توسط خود آن‌ها طراحی شود. مدیریت دانش شخصی باید بخشی از رویکرد روزانه و مداوم ما به هنگام کار با اطلاعات و دانش در فرآیندهای ایجاد، فراهم‌آوری، ارزیابی، تشخیص، سازمان‌دهی و ذخیره، فهرست‌نویسی و نمایه‌سازی و بازیابی از حافظه شخصی باشد و راهبردی برای تبدیل آنچه قطعات تصادفی اطلاعات است به چیزی که بتوان آن را به صورت نظام‌مند بکار برد ارائه داده و دانش شخصی ما را گسترش دهد (Zavaraghi, 2009). رهبری را می‌توان بر اساس دیدگاه مرسوم، توانایی نفوذ و اثرگذاری در دیگران جهت هم‌افزایی و دستیابی به یک هدف خاص دانست. موتور محرک پیشرفت‌های فناورانه، ایده‌های کاربردی خلاقانه‌ای است که در ذهن کارآفرینان، مخترعان و مبتکران شکل می‌گیرد و با پیگیری جدی آنان در قالب کسب‌وکاری جدید به بار نشسته و آغازگر مفهوم کارآفرینی است (Abdolahimian et al., 2018). در بحث مدیریت دانش کارآفرینی عمدتاً مباحثی نظیر نحوه برخورد صحیح با مشکلات به وجود آمده، سنجش توانایی حل مسئله، نحوه و زمان مشارکت و مشورت با دیگران، استفاده از روش‌های به‌روز و جدید کارآفرینی و استفاده از تجارب روز دنیا و به‌روز کردن آگاهی و دانش مطرح می‌گردد.

شکل ۱: ابعاد ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

روش‌ها

روش انجام تحقیق توصیفی- تحلیلی است. پژوهش از نظر دیدمان، کمی و کیفی بود که بخش کمی آن به صورت غالب مورد استفاده قرار گرفته و بخش کیفی در راستای تحلیل، بحث و تفسیر بیشتر یافته‌های کمی مورد استفاده قرار گرفته است. از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ نحوه گردآوری داده‌ها میدانی است که طی فروردین تا اسفندماه سال ۱۴۰۰ انجام شد. جامعه آماری تحقیق صاحبان کسب و کارهای خرد در نواحی روستایی شهرستان مشهد است که در زمینه کشاورزی کارآفرین شناخته شده‌اند. گردآوری اطلاعات با بهره‌گیری از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی از طریق مصاحبه و تکمیل پرسشنامه محقق‌ساخته، صورت گرفت. مطالعات اکتشافی و مصاحبه با کارشناسان جهاد کشاورزی و اداره ترویج کشاورزی شهرستان مشهد، حاکی از این مطلب بود که کارآفرینان کشاورز در روستاهای زیادی (به تعداد ۵۵ روستا) پراکنده هستند، لذا در سطح روستا نمونه‌گیری به عمل نیامد. با توجه به اینکه واحد تحلیل در این مطالعه کارآفرینان کشاورزی خرد با کمتر از ۵ نفر کارکن است، لذا تعداد کارآفرین با این دو ویژگی (۱. فعالیت در زمینه کشاورزی و ۲. تعداد کارکن کمتر از ۵ نفر) ۹۰ نفر از مجموع ۱۳۵ کارآفرین کشاورزی

بوده‌اند و به عنوان واحد تحلیل به روش گلوله برفی در هر روستا شناسایی و در تکمیل ابزار پژوهش مشارکت کردند. با توجه به اینکه مراجعه میدانی به ۵۵ روستا در شهرستان مشهد و تکمیل پرسنامه به کمک کارآفرینان در شرایط اوج اپیدمی کووید ۱۹ بود، فرایند گردآوری اطلاعات به‌کندی پیش رفت. پرسشنامه پژوهش بر اساس اهداف پژوهش و مرور ادبیات پژوهش طراحی شد. روایی محتوایی پرسشنامه توسط پنج نفر از اساتید دانشگاه فردوسی مشهد و پایایی با استفاده از آلفای کرونباخ در نرم‌افزار آماری SPSS برای سازه ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی ۰/۷۴ به دست آمده که بیانگر پایایی مطلوب است. در این مطالعه ظرفیت‌سازی دانش فردی در زمینه کارآفرینی در قالب سه بعد: شبکه‌سازی با ۵ شاخص، دانش سازی با ۸ شاخص و مدیریت و رهبری با ۵ شاخص در طیف لیکرت (۱: بسیار کم، ۲: کم، ۳: متوسط، ۴: زیاد، ۵: خیلی زیاد) تعریف عملیاتی شد. عوامل زمینه‌ای تأثیرگذار بر ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی در زمینه کشاورزی به کمک متغیرهای: سن، جنسیت، تأهل، محل تولد، سطح تحصیلات، رشته تحصیلی (دانشگاهی و غیردانشگاهی) و سابقه فعالیت کشاورزی بوده است که در مقیاس‌های اندازه‌گیری اسمی، ترتیبی و نسبی فاصله‌ای از پاسخگویان سؤال شد.

یافته‌ها

میانگین سنی کارآفرینان مورد بررسی ۴۱ سال و اغلب جوان هستند. ۸۱ درصد کارآفرینان مرد و ۱۹ درصد زن هستند. ۸۸ درصد متأهل و ۱۲ درصد مجرد هستند. همچنین ۸۸ درصد کارآفرینان خرد، بومی روستا و ۱۲ درصد غیربومی بوده‌اند. میانگین تعداد سال‌های تحصیل رسمی ۱۲ سال (دیپلم) است. رشته تحصیلی ۳۷ درصد کارآفرینان زیردیپلم، علوم انسانی بوده است و در میان فارغ‌التحصیلان دانشگاهی نیز ۲۷ درصد در رشته‌های زیرمجموعه علوم انسانی تحصیل کرده‌اند. تنها ده نفر از کارآفرینان خرد (معادل ۱۱ درصد) در رشته تحصیلی تخصصی خود فعالیت کارآفرینی دارند.

جدول ۱: ویژگی‌های فردی کارآفرینان خرد کشاورزی در شهرستان مشهد (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

رده سنی	فراوانی	درصد	جنسیت	تعداد	درصد
۲۰ تا ۳۰ سال	۱۲	۱۳/۳۳	دیپلم و کمتر	۴۷	۵۲/۲
۳۱ تا ۴۰ سال	۳۴	۳۷/۷۸	تحصیلات دانشگاهی	۴۳	۴۷/۸
۴۱ تا ۵۰ سال	۳۰	۳۳/۳۳	علوم انسانی	۳۳	۳۶/۶۶
۵۱ تا ۶۰ سال	۱۱	۱۲/۲۲	رشته تحصیلی	۷	۷/۷۷
۶۰ سال به بالا	۳	۳/۳۳	قبل دانشگاه	۴	۴/۴
زن	۱۷	۱۸/۸۹	ریاضی	۵	۵/۵۵
مرد	۷۳	۸۱/۱۱	کشاورزی	۱۰	۱۱/۱۱
متأهل	۷۹	۸۷/۷۸	رشته تحصیلی	۷	۷/۷۷
متأهل	۱۱	۱۲/۲۲	دانشگاه	۲۴	۲۶/۶۶
مجرد	۱۱	۱۲/۲۲	رشته‌های زیرمجموعه علوم انسانی	۲۴	۲۶/۶۶
بومی	۷۹	۸۷/۷۸	کمتر از ۱۰ سال	۲۹	۳۲/۲
غیربومی	۱۱	۱۲/۲۲	بیش از ۱۰ سال	۶۱	۶۷/۸
محل تولد			کشاورزی		

در روستاهای مورد مطالعه با توجه به ظرفیت بالای محیطی، تنوع زیادی از نظر فعالیت‌های کارآفرینانه وجود دارد. فعالیت‌های مرتبط با دامداری (دام سبک با ۲۶ درصد و پرورش بلدرچین با ۱۶/۱ درصد و دام سنگین با ۱۳ درصد) و پس از آن فعالیت‌های گلخانه‌ای با ۶/۶ درصد بالاترین فراوانی فعالیت‌های خرد کارآفرینی را به خود اختصاص داده‌اند. این امر با توجه به نیاز بازار کلانشهر مشهد و مجاورت روستاها با شهر مشهد قابل تبیین است. برخی محصولات از جمله محصولات دامی، مرغ، تخم‌مرغ، محصولات باغی، صیفی‌جات و شیلات عمدتاً به شهر مشهد (۴۸/۴ درصد) و شهرستان‌های داخل استان (۴۴ درصد) فرستاده می‌شوند. میانگین تعداد شاغلین دائم در فعالیت‌های کارآفرینی خرد ۳ نفر است که عمدتاً شامل افراد خانواده، اقوام و دوستان فرد کارآفرین بوده‌اند. فعالیت کارآفرینانه کشت زعفران و پرورش دام سبک بیشترین تعداد شاغل فصلی را به خود اختصاص داده است. به طور میانگین ۷۲ درصد از درآمد

کارآفرینان از طریق فعالیت‌های کارآفرینانه کسب می‌شود. از نظر سال شروع فعالیت کارآفرینانه ۱۱ درصد کارآفرینان قبل از سال ۱۳۸۰، ۴۸ درصد در دهه ۱۳۸۰ و ۴۱ درصد نیز بعد از سال ۱۳۹۰ شروع به فعالیت کرده‌اند. همچنین ۸۵ درصد کارآفرینان در دوره‌های آموزشی شرکت کرده‌اند. ۳۱ درصد دوره‌های آموزشی را جهاد کشاورزی شهرستان برگزار کرده است. این دوره‌ها شامل فرصت‌های کارآفرینی کشاورزی، اقتصاد مقاومتی، پروراندی، تولید فراورده‌های لبنی، کشت زعفران و اقتصاد روستا بوده است. لازم به ذکر است که بخشداری‌ها و دهیاری‌ها و کمیته امداد هم دوره‌هایی در زمینه کارآفرینی برگزار نموده‌اند.

جدول ۲: فعالیت‌های کارآفرینانه خرد در روستاهای مورد بررسی (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

نوع فعالیت	نوع فراورده تولید شده	میزان تولید به تن	روستا
بسته‌بندی میوه و فراوری آن	بسته‌بندی میوه و خشک کردن	۵۰	مهدی‌آباد، گازرگاه، سلیمانی
گلاب‌گیری	عرق‌گیری و گلاب مایع	۷	ده سرخ
	خشک کردن گل	۳	
پرورش دام سنگین	فروش دام زنده به منظور تهیه گوشت گاو	۵۴۵/۴	خواجه حسین‌آباد، هندل‌آباد، حسن‌آباد سرجام، دیزبادسفلی، درغز، چنارک، محمدآباد قدس، تپه سلام، خور سفلی، سنگ سیاه، معین‌آباد، رضوان، جیم‌آباد، دوله تپه نادر، خورعلیا، جیزآباد، دهشک، حسین‌آباد، امان‌آباد
	شیر گاو		خواجه حسین‌آباد، دوله، هندل‌آباد، حسن‌آباد سرجام، دیزبادسفلی، درغز، جیم‌آباد، چنارک، تپه‌سلام، خورسفلی، سنگ سیاه، معین‌آباد، رضوان، گنجوک
	تولید پوست	۶/۶	خور سفلی، سنگ سیاه
دام سبک	گوشت گوسفند	۱۷۷	خواجه حسین‌آباد، تپه نادر، دیزباد بالا، عباس‌آباد، چهچه، دهشک، فخرداوود، جنبه‌دراز، آبروان، چنارک، محمدآباد قدس، تپه سلام، خورسفلی، ایرش، کلاته میرزاجانی، امان‌آباد، رضوان، دوله، دیزبادبالا، درغز، گوشه‌کنار، شافی، دزق، گوارشک، دیزبادپایین، گنجوک، بهار، جهیزخانه
	پوست	۲/۳	خورسفلی، امان‌آباد، دوله
	شیر گوسفند		خواجه حسین‌آباد، تپه‌نادر، دیزباد بالا، چهچه، فخرداوود، ایرش، جنبه‌دراز، آبروان، دهشک، تپه‌سلام، کلاته میرزاجانی، امان‌آباد، رضوان، دوله، دیزبادبالا، درغز، گوشه‌کنار، شافی، دزق، گوارشک، بهار
	گوشت بز	۱۲۶	جنبه‌دراز، میرنگش
پرورش بلدرچین	شیر بز		تپه‌نادر، جهیزخانه، جنبه‌دراز، میرنگش
	پشم گوسفند	۲	تپه‌نادر، عباس‌آباد، چارک، دوله
	تولید ماست	۵	زیرکن
	تولید کشک	۳	
	تولید پنیر	۳	
گوشت بلدرچین	۱۵/۵	گوشه‌کنار، چارک، ده سرخ، شافی، رضوان، اردولوک	
تخم بلدرچین	۲/۲۳۰		
پرورش شترمرغ	گوشت شترمرغ	۵	سرغایه
	پوست شترمرغ	۵۰۰ کیلو	
	تخم شترمرغ	۶۰۰ کیلو	سرغایه، شترمرغ
پرورش مرغ بومی	گوشت مرغ	۲۳ تن	تپه‌نادر، آبروان، جیم‌آباد، سلیمانی
	تخم مرغ بومی	۵۴۷ هزار عدد	
پرورش مرغ تخم‌گذار	تخم مرغ	۵/۸	تپه نادر، ایرش، حسن‌آباد آبروان
	تولید گوشت	۶	ایرش، حسن‌آباد آبروان
مرغابی اسرائیلی	پای مرغ	۶۵ کیلو	
	تولید گوشت مرغابی	۸۰۰ کیلو	جلال‌آباد
	تخم مرغابی	۴۲۰ کیلو	
پرورش قارچ	پرورش قارچ خوراکی	۹	شورعلیا، مقصودآباد
پرورش زنبورعسل	تولید عسل	۱۶۰۰ کیلو	سعیدآباد، حسن‌آباد سرجام، ده‌سرخ

نوع فعالیت	نوع فراورده تولید شده	میزان تولید به تن	روستا
محصولات باغی	تولید موم غسل	۲۵۰ کیلو	برزش‌آباد، لقمانی، قرقروک، رضوان، اردولوک
	کشت زعفران	۱۰۵ کیلو	دیزباد سفلی
	تولید میوه	۵۰	امان‌آباد، درغز
	خیار	۱۰	
صیفی‌جات	گوجه	۴	
	سبزی تازه	۴۸	درغز
	سیب‌زمینی	۲	امان‌آباد
	پیاز	۲	خورسفلی
گیاهان زینتی	مجموعه صیفی‌جات	۴۰	جیم‌آباد، درغز
	کاکتوس	۱۳۰۰۰ عدد	مقصودآباد، معین‌آباد، فخرداوود
	گیاهان زینتی و صیفی‌جات	۶۶	معین‌آباد، آبقد، حسین‌آباد، خادم‌آباد، زیرکن
	خوراک مرغ	۵۰	خادم‌آباد، خورعلیا
تولید خوراک دام	خوراک گوسفند	۱۵۰	
	تولید و ساخت ماشین	۱۰ دستگاه در	گازرگاه
خدمات کشاورزی	کشاورزی کودپاش	سال	
	کود شیمیایی	۵۰	مقصودآباد، مهدی‌آباد، گازرگاه
شیلات	پرورش ماهی	۸	برزش‌آباد

به منظور بررسی سطح ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی در بین کارآفرینان خرد کشاورز به تفکیک شاخص‌های مورد بررسی با توجه به مقیاس رتبه‌ای در سنجش آن‌ها، از آزمون کای اسکوتر استفاده شد. مطابق جدول ۳ با توجه به سطح معنی‌داری ($Sig \geq 0.05$) میانگین در برخی شاخص‌ها در سطح متوسط است. در بعد شبکه‌سازی بیشترین میانگین به شاخص «عضویت در شبکه‌های غیررسمی و رسمی با صاحب‌نظران کارآفرینی و کشاورزی» با مقدار ۳/۳۰ و کمترین مربوط به شاخص «عضویت در شبکه‌های غیررسمی و رسمی با سایر کارآفرینان» با مقدار ۲/۴۵ است. با توجه به میانگین پنج شاخص شبکه‌سازی، مشخص شد که کارآفرینان با صاحب‌نظران و متخصصین حوزه کارآفرینی ارتباط متوسطی داشته‌اند. در بعد دانش‌سازی بیشترین میانگین به «استفاده از فرصت‌های آموزشی مرتبط با فعالیت‌های کارآفرینانه به منظور افزایش دانش و مهارت حرفه‌ای» با ۳/۴۱ و کمترین آن به «بازدید از فعالیت‌های سایر کارآفرینان که فعالیت کارآفرینانه مشابه دارند» با مقدار ۲/۶۸ اختصاص دارد. با توجه به میانگین‌های به دست آمده برای ۸ شاخص دانش‌سازی، مشخص می‌شود که دانش‌سازی در بین کارآفرینان خرد کشاورزی پایین‌تر از متوسط است. در بعد مدیریت و رهبری بیشترین میانگین به «توانایی پیدا کردن شیوه‌های جدید برای انجام کارهای مرتبط با فعالیت کارآفرینانه» با مقدار ۳/۲۷ و کمترین آن به «برخورداری از مهارت حل مسئله در مواجهه با چالش‌های کسب‌وکار» با مقدار ۲/۷۶ اختصاص دارد.

جدول ۳: آزمون کای اسکوتر ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی در زمینه کشاورزی (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

سطح معناداری	کای اسکوتر	میانگین	شاخص	مقیاس
۰/۰۰	۴۷/۵	۳/۳۱	عضویت در شبکه‌های غیررسمی و رسمی با صاحب‌نظران کارآفرینی و کشاورزی	شبکه‌سازی
۰/۰۰	۳۴/۲	۲/۴۴	عضویت در شبکه‌های غیررسمی و رسمی با سایر کارآفرینان	
۰/۰۰	۷۰/۸	۳/۱۲	تمایل به تسهیم و اشتراک تجربیات کارآفرینانه خود	
۰/۰۰	۱۳۱/۴	۲/۸۸	عضویت در شبکه‌های اجتماعی مرتبط با فعالیت‌های کارآفرینانه و استفاده از آن‌ها در محتوای کسب‌وکار	
۰/۰۰	۴۹	۲/۸۷	ترغیب شدن توسط دیگران به عضویت در شبکه‌های جمعی مانند تعاونی‌ها از سوی کشاورزان	

مؤلفه	شاخص	میانگین	کای اسکور	سطح معناداری
دانش‌ساز	آزمون و تجربه مداوم ایده و رهیافت‌های جدید برای انجام بهتر کارها	۲/۷۴	۵۲/۵	۰/۰۰
	مشاهده فیلم‌های آموزشی در اینترنت در ارتباط با فعالیت کارآفرینانه خود	۲/۷۶	۵۴/۳	۰/۰۰
	استفاده از منابع اطلاعاتی متنوع در زمینه کسب‌وکار کارآفرینانه (کتاب، مجله، فیلم و ...)	۲/۹۹	۲۸/۱	۰/۰۰
	استفاده از دانش تخصصی کارشناسان مطلع در سازمان‌ها	۲/۹۰	۴۸/۴	۰/۰۰
	بازدید از فعالیت‌های سایر کارآفرینان که فعالیت کارآفرینانه مشابه دارند	۲/۶۹	۸/۶	۰/۰۳۴
	استفاده از فرصت‌های آموزشی مرتبط با فعالیت‌های کارآفرینانه به منظور افزایش دانش و مهارت حرفه‌ای	۳/۴۱	۶۰/۳	۰/۰۰
	انتقال دانش نوآوری کسب شده به علاقه‌مندان	۳/۲۷	۴۹/۳	۰/۰۰
	به‌کارگیری استفاده از دانش روز در زمینه فعالیت کارآفرینانه	۲/۹۸	۴۴/۱	۰/۰۰
	خود پاسخی به جمله من میدانم در صورت مواجهه با مشکل در ارتباط با کسب‌وکارم	۲/۷۹	۴۸/۴	۰/۰۰
	برخورداری از مهارت حل مسئله در مواجهه با چالش‌های کسب‌وکار	۲/۷۶	۲۶/۷	۰/۰۰
	توانایی پیدا کردن روش شیوه‌های جدید برای انجام کارهای مرتبط با فعالیت کارآفرینانه	۳/۲۹	۵۵/۵	۰/۰۰
	مطالعه و تحقیق به منظور استفاده مستمر از تجارب و دستاوردهای روز دنیا در زمینه کسب‌وکار کارآفرینانه	۳/۱۷	۴۷/۲	۰/۰۰
	روستاییان برای ایجاد کسب‌وکار جدید از من مشاوره می‌گیرند	۳/۱۹	۴۳/۴	۰/۰۰

در ادامه میانگین هر یک از ابعاد مورد بررسی و سازه ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی به کمک آزمون تی تک نمونه‌ای مورد بررسی قرار گرفت. قبل از استفاده از این آزمون مفروضات آن مورد بررسی قرار گرفت. از آنجا که سازه ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی در ابعاد شبکه‌سازی با ۵ شاخص، دانش‌سازی با ۸ شاخص، مدیریت و رهبری با ۵ شاخص ساخته شد، مقیاس از رتبه‌ای به فاصله‌ای ارتقا یافت. همچنین با توجه به مقیاس (نسبی-فاصله‌ای) به منظور بررسی نرمال بودن توزیع سازه مورد نظر و ابعاد آن از ضرایب چولگی و کشیدگی استفاده گردید و نرمال بودن توزیع تأیید شد ($-1.5 \leq SK \text{ \& } Ku \leq 1.5$). مطابق جدول زیر با توجه به سطح معنی‌داری ($Sig. = 0.000$) میانگین بعد شبکه‌سازی با ۲/۹۱، بعد دانش‌سازی با ۲/۹۶ پایین‌تر از میانه نظری (عدد ۳) می‌باشد؛ و تنها بعد مدیریت و رهبری با ۳/۰۳ بالاتر از میانه نظری ارزیابی شده است. همچنین میانگین سازه ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی در زمینه کشاورزی با ۲/۹۷ از سطح مطلوب میانگین عددی ۳ پایین‌تر است؛ لذا ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی در بین کارآفرینان کشاورزی نواحی روستایی شهرستان مشهد در سطح مطلوبی قرار ندارد.

جدول ۴: آزمون تی تک نمونه‌ای در مورد ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی کشاورزی و ابعاد آن (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

بعد	میانگین	کای اسکور	مقایسه میانگین‌ها در سطح اطمینان ۰/۹۵	
			سطح پایین	سطح بالا
شبکه‌سازی	۲/۹۱	۰/۰۰	۵۹/۲۴	۲/۸۲
دانش‌سازی	۲/۹۶	۰/۰۰	۵۹/۲۹	۲/۸۶
مدیریت	۳/۰۳	۰/۰۰	۴۷/۰۴	۲/۹۰
ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی در زمینه کشاورزی	۲/۹۷	۰/۰۰	۶۹/۹۸	۲/۸۹

در ادامه به بررسی تأثیر متغیرهای زمینه‌ای بر ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی می‌پردازیم. بدین منظور ابتدا نرمال بودن ویژگی‌های فردی پاسخگویان با توجه به مقیاس نسبی-فاصله‌ای به کمک ضرایب چولگی و کشیدگی ($-1.5 \leq SK \text{ \& } Ku \leq 1.5$) بررسی و تأیید شد. بررسی ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد بین سابقه فعالیت کشاورزی و ظرفیت‌سازی دانش فردی کشاورزی ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد ($R=0/19$, $Sig. \leq 0.05$). همچنین بین

رضایت از کسب‌وکار با ظرفیت‌سازی دانش کارآفرینی رابطه مستقیم و معناداری با شدت قوی وجود دارد ($R=0/78$, $Sig.\leq 0/03$). بین سن و ظرفیت‌سازی دانش کارآفرینی و ابعاد مدیریت و رهبری و دانش سازی رابطه معناداری وجود ندارد؛ اما بین سن و شبکه‌سازی رابطه معنادار با شدت ضعیف $R=0/16$ وجود دارد. نیز بین تعداد سال‌های تحصیل و ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی رابطه معناداری وجود ندارد، اما بین تعداد سال‌های تحصیل و بعد دانش سازی $R=0/22$ و مدیریت و رهبری $R=0/18$ رابطه معناداری با شدت ضعیف وجود دارد. بین درآمد و ظرفیت‌سازی دانش فردی کشاورزی ارتباط معناداری وجود ندارد؛ اما بین درآمد و ابعاد شبکه‌سازی ($R=0/18$, $Sig.\leq 0/05$)، دانش‌سازی ($R=0/27$, $Sig.\leq 0/05$)، مدیریت و رهبری ($R=0/32$, $Sig.\leq 0/05$) رابطه مستقیم و معنادار با شدت ضعیف وجود دارد.

جدول ۵: بررسی میزان همبستگی بین ویژگی‌های فردی کارآفرینان کشاورزی و ظرفیت‌سازی دانش کشاورزی (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

رضایت از کسب‌وکار		درآمد		تعداد سال‌های تحصیل		سن		سابقه فعالیت‌های کشاورزی		مؤلفه
Sig	R	Sig	R	Sig	R	Sig	R	Sig	R	
۰/۰۲	۰/۴۹	۰/۰۳۶	۰/۱۸	۰/۹۸	۰/۰۲	۰/۰۱۲	۰/۱۶	۰/۰۳	۰/۱۴	شبکه‌سازی
۰/۰۱۳	۰/۱۶	۰/۰۲۱	۰/۲۷	۰/۰۳۸	۰/۲۲	۰/۹۰	۰/۰۱۳	۰/۰۵	۰/۲۱	دانش سازی
۰/۰۴۹	۰/۲۷	۰/۰۱۱	۰/۳۲	۰/۰۳۴	۰/۱۸	۰/۵۴	۰/۰۶	۰/۰۴۵	۰/۱۳	مدیریت
۰/۰۳	۰/۷۸	۰/۰۸	۰/۳۱	۰/۰۹۶	۰/۱۸	۰/۷۳	۰/۰۳۵	۰/۰۴۴	۰/۱۹	ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی

در ادامه میانگین ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی بین متغیرهای اسمی دومقوله‌ای به کمک آزمون t دو نمونه مستقل مورد مقایسه قرار گرفت. مطابق جدول میانگین ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی بین زنان و مردان به ترتیب برابر با $(۳/۱۳)$ و $(۲/۹۳)$ و بین افراد مجرد و متأهل به ترتیب برابر با $(۳/۰۹)$ و $(۲/۹۵)$ و بین افرادی که در دوره‌های آموزشی شرکت داشته‌اند و کسانی که دوره‌های آموزشی شرکت نداشته‌اند به ترتیب برابر با $(۲/۹۵)$ و $(۳/۱۸)$ و بین افراد بومی و غیربومی به ترتیب برابر با $(۲/۹۶)$ و $(۳/۰۳)$ و بین افراد دارای تحصیلات تخصصی و افراد فاقد تحصیلات تخصصی به ترتیب برابر با $(۳/۳۳)$ و $(۳/۹۳)$ می‌باشد، اما سطح معناداری نشان می‌دهد که این تفاوت‌ها از لحاظ آماری معنادار نمی‌باشد.

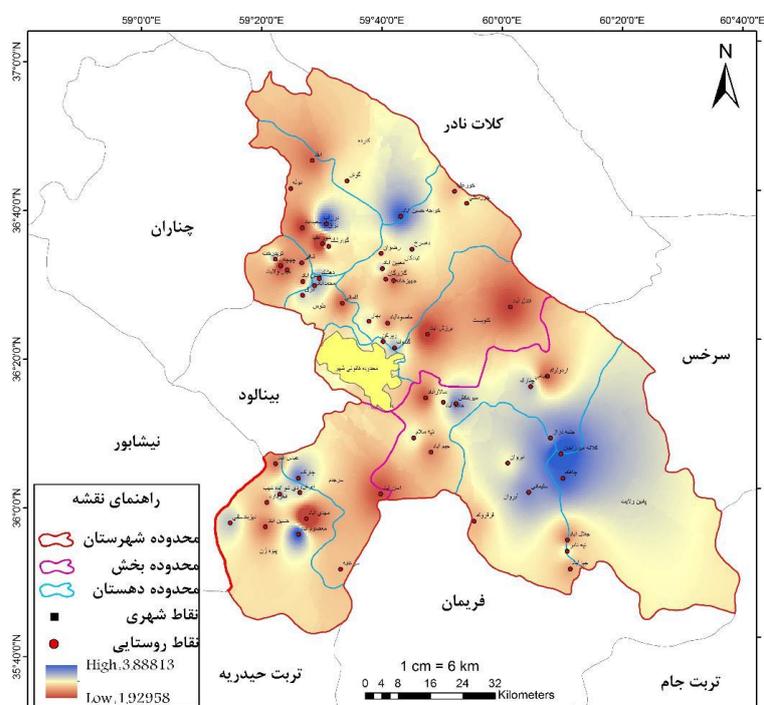
جدول ۶: بررسی تفاوت میانگین ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی پاسخگویان بین متغیرهای زمینه‌ای دو مقوله‌ای (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

متغیر	گزینه‌ها	میانگین	انحراف معیار	مقدار آزمون T	سطح معناداری
جنسیت	زن	۳/۱۳	۰/۲۹	۱/۶۰	۰/۱۵
	مرد	۲/۹۳	۰/۴۱		
تأهل	مجرد	۳/۰۹	۰/۳۵	۱/۰۵	۰/۶۲
	متأهل	۲/۹۵	۰/۴۵		
شرکت در دوره آموزشی	شرکت داشته	۲/۹۵	۰/۳۸	۱/۹۹	۰/۶۰
	شرکت نداشته	۳/۱۸	۰/۴۳		
بومی یا غیر بومی	بومی	۲/۹۶	۰/۴۰	۰/۵۰	۰/۹۱
	غیربومی	۳/۰۳	۰/۴۲		
تحصیلات تخصصی	دارای تحصیلات تخصصی	۳/۳۳	۰/۳۳	۳/۱۵	۰/۵۸
	فاقد تحصیلات تخصصی	۳/۹۳	۰/۳۸		

در جدول زیر میانگین ظرفیت‌سازی دانش کارآفرینی در بین کارآفرینان خرد به تفکیک هر روستا محاسبه شد. بر اساس جدول زیر، بالاترین میانگین به دست آمده در مؤلفه ظرفیت‌سازی دانش به روستای کلاته میرزاجانی با میانگین $(۳/۸۹)$ و کمترین میانگین به روستای مهدی‌آباد با مقدار $(۱/۹۱)$ اختصاص پیدا کرده است.

جدول ۷: میانگین مؤلفه‌های پژوهش به تفکیک روستاهای مورد مطالعه در شهرستان مشهد (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

روستا	ظرفیت‌سازی دانش	روستا	ظرفیت‌سازی دانش	روستا	ظرفیت‌سازی دانش
ابرش	۳.۱۸	حسن‌آباد سرجام	۲.۸۱	سنگ سیاه	۲.۶۶
امان‌آباد	۲.۵۵	حسین‌آباد	۲.۶۷	شافیل	۲.۷۱
اوردولوک	۲.۶۴	خادم‌آباد	۳.۰۷	شورعلیا	۱.۹۹
آبروان حسن‌آباد	۳.۰۷	خواجه حسن‌آباد	۳.۶۰	عباس‌آباد	۲.۶۹
آبقد	۲.۶۵	خورسغلی	۳.۰۳	فخرداوود	۲.۸۱
برزش‌آباد	۲.۴۴	خورعلیا	۲.۸۹	قرقروک	۲.۸۶
بهار	۳.۱۳	درغز	۳.۲۱	کلاته میرزاجانی	۳.۸۹
تپه سلام	۳.۱۰	دزق	۳.۸۴	گازرگاه	۲.۸۵
تپه نادر	۳.۱۴	دوله	۲.۸۵	گنجوک	۳.۳۰
توت درخت	۳.۳۱	دهسرخ	۳.۱۲	گوارشک	۳.۲۵
جلال‌آباد	۲.۷۰	دهشک	۳.۳۸	گوشه‌کنار	۳.۰۴
جنبه دراز	۳.۳۶	دیزباد سفلی	۲.۷۸	لقمانی	۲.۶۳
جهیزخانه	۲.۶۳	دیزباد بالا	۳.۲۳	محمدآباد قدس	۳.۳۸
جیزآباد	۲.۸۲	رضوان	۲.۹۶	معصوم‌آباد	۳.۶۹
جیم‌آباد	۲.۷۴	زیرکن	۳.۱۰	معین‌آباد	۳.۲۲
چارک	۳.۴۸	سالارآباد	۲.۵۸	مقصودآباد	۲.۷۶
چاهک	۳.۵۸	سرغایه	۲.۸۹	مهدی‌آباد	۱.۹۱
چنارک	۳.۲۵	سعیدآباد	۲.۴۹	میرینگش	۳.۴۳
چهچه	۲.۳۴	سلیمانی	۳.۴۰	هندل‌آباد	۲.۵۲

شکل ۲: نمایش فضایی سطح ظرفیت‌سازی دانش کارآفرینی در بین کارآفرینان خرد کشاورز شهرستان مشهد (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

بحث و نتیجه‌گیری

درک عوامل مؤثر بر ارتقاء و رشد کارآفرینی کشاورزی بر توسعه آن و ایجاد فرصت‌های شغلی و درآمدی برای کشاورزان خصوصاً کشاورزان خرد، ضروری است. مطالعات انجام شده نشان می‌دهد دانش فردی کارآفرینی بر رشد و توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی تأثیرگذار است. تا جایی که در تعاریف جدید کارآفرینی نقش دانش برجسته شده است. ظرفیت‌سازی فردی دانش در فعالیت‌های کارآفرینانه خرد بخش کشاورزی از طریق افزایش قابلیت‌ها و مهارت‌های کارآفرینان روستایی از جمله تولید، بازاریابی، توزیع، نوآوری و غیره مؤثر است. در مطالعه حاضر ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی به تفکیک سه بعد دانش‌سازی، شبکه‌سازی و مدیریت و رهبری بررسی شد. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای نشان داد میانگین بعد شبکه‌سازی با ۲.۹۱، بعد دانش‌سازی با ۲.۹۶ به طور معنی‌داری پایین‌تر از میانه نظری است و تنها بعد مدیریت با ۳.۰۳ بالاتر ارزیابی شده است. همچنین میانگین سازه ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی در زمینه کشاورزی با ۲.۹۷ پایین‌تر از میانه نظری است؛ لذا ظرفیت‌سازی فردی دانش کارآفرینی در بین کارآفرینان کشاورزی نواحی روستایی شهرستان مشهد در سطح مطلوبی قرار ندارد. همچنین با افزایش شبکه‌سازی، دانش‌سازی، مدیریت و رهبری، درآمد هم به طور معناداری افزایش می‌یابد. نیز بین ظرفیت‌سازی دانش کارآفرینی و رضایت از فعالیت کارآفرینانه رابطه مستقیم و معنادار با شدت قوی وجود دارد و بین تعداد سال‌های تحصیل و مدیریت و رهبری و دانش‌سازی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. همچنین بین سن و شبکه‌سازی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد و بین سابقه فعالیت کشاورزی با ظرفیت‌سازی دانش کارآفرینی در زمینه کشاورزی و ابعاد آن رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. با توجه به اینکه کارآفرینی نقش مهمی در رفع مشکلات اقتصادی نواحی روستایی از جمله فقدان فرصت‌های شغلی، درآمد پایین و عدم تنوع منابع درآمدی و ... دارد، توجه به نقش انسان به عنوان عامل تحرک سایر منابع در کارآفرینی بسیار اهمیت دارد، لذا ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینان خرد کشاورز نیازمند توجه ویژه‌ای است.

بحث ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی، گسترده‌تر از آن است که بتوان در قالب چند پیشنهاد آن را تقویت کرد؛ اما از آنجا که مطالعه حاضر این سازه ذیل سه مؤلفه بررسی گردید، پیشنهادات پژوهش هم متمرکز بر این سه مؤلفه است: ۱. از آنجا که شبکه‌سازی رفتارهای به هم مرتبطی است که با استفاده از روابط به تسهیل فعالیت‌های مرتبط با شغل می‌پردازد، ضروری است نسبت به موارد ذیل اهتمام ویژه صورت گیرد: عضویت کارآفرینان خرد در شبکه‌های غیررسمی و رسمی با صاحب‌نظران کارآفرینی و سایر کارآفرینان، تسهیم و اشتراک تجربیات کارآفرینانه خود از طرق مختلف با سایر کارآفرینان خرد پیشنهاد می‌گردد.

۲. از آنجا که دانش‌سازی توانایی فرد در ایجاد و تأمین دانش مورد نیاز است، ضروری است شرایطی فراهم گردد که در آن کارآفرینان خرد کشاورز نسبت به: آزمون و تجربه مداوم ایده و رهیافت‌های جدید برای انجام بهتر کارها، تشویق به مشاهده مستمر فیلم‌های آموزشی در اینترنت در ارتباط با فعالیت کارآفرینانه خود و مسائلی که با آن روبه‌رو می‌شوند، تشویق آن‌ها به استفاده از منابع اطلاعاتی متنوع در زمینه کسب‌وکار کارآفرینانه (کتاب، مجله، فیلم و ...)، تشویق به استفاده از دانش تخصصی کارشناسان مطلع در سازمان‌ها، فراهم آوری شرایط بازدید از فعالیت‌های سایر کارآفرینان که فعالیت کارآفرینانه مشابه و موفق دارند، ایجاد زمینه برای استفاده از فرصت‌های آموزشی مرتبط با فعالیت‌های کارآفرینانه به منظور افزایش دانش و مهارت حرفه‌ای و اقدامات مشابه پیشنهاد می‌گردد.

۳. از آنجا که در مدیریت کسب‌وکار، توانایی نفوذ و اثرگذاری در دیگران جهت هم‌افزایی و دستیابی به یک هدف خاص مدنظر است، پیشنهاد می‌گردد: تقویت مهارت حل مسئله در مواجهه با چالش‌های کسب‌وکار، تقویت توانایی پیدا کردن شیوه‌های جدید برای انجام کارهای مرتبط با فعالیت کارآفرینانه، تشویق به مطالعه و تحقیق به منظور استفاده مستمر از تجارب و دستاوردهای روز دنیا در زمینه کسب‌وکار کارآفرینانه و ارائه مشاوره به سایرین در قالب کلاس‌های آموزشی مستمر و مفید به کارآفرینان خرد کشاورز ارائه گردد.

همان‌گونه که گفته شد آموزش کارآفرینی فرآیند تغییر ذهنیت افراد به استفاده از تفکر خلاق و رویکرد نوآورانه برای حل مشکلات قابل شناسایی یا بهبود سیستم‌هایی است که در آن قرار دارند (Eze, 2011). در مطالعات زیادی بروز رفتارهای کارآفرینانه را به پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه در محیط‌های آموزشی منوط می‌دانند. امری که در نظام آموزشی کشور مورد غفلت واقع گردیده است. در این راستا نتایج مطالعه حاضر نشان داد ظرفیت‌سازی دانش فردی کارآفرینی بین افرادی که تحصیلات تخصصی در مورد فعالیت کارآفرینی خود داشته‌اند و افرادی که نداشته‌اند، تفاوت معنی‌داری ندارد. همچنین ظرفیت‌سازی فردی دانش بین افرادی که دوره آموزشی کارآفرینی را دیده بودند و آن‌ها که ندیده بودند تفاوت ندارد. چراکه این مفهوم تحت تأثیر شبکه‌سازی، دانش‌سازی و مدیریت و رهبری است و این سه مؤلفه نیاز به دانش زمینه‌ای قوی و مهارت‌های تجربی مفید و اثرگذار دارد.

سپاسگزاری: مقاله حاضر برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد می‌باشد. بدین‌وسیله از همکاری کارآفرینان خرد کشاورز در ۵۵ روستای شهرستان مشهد که در تکمیل ابزار پژوهش همکاری نمودند، تشکر و قدردانی نمایم.

حامی مالی: بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان در پژوهش: همه نویسندگان، در نگارش و تنظیم مقاله حاضر نقش و سهم برابر دارند.

تضاد منافع: نویسندگان اعلام می‌دارند هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

References

- Abdolrahimian, M., Mirjafari-Ardakani, E., Mirjafari Ardakani, A. (2018). Leadership in Entrepreneurship, An Approach to Improving Management in Entrepreneurs' Business, *International Conference on Management, Entrepreneurship and Economic Development*, Takestan Institute of Higher Education, 1-14. **(In Persian)**
- Akbari, M., Gholamzadeh, R., Arasti, Z. (2015). Educational needs assessment of rural youth in Varamin city in the field of entrepreneurship in order to start rural handicraft businesses, *Rural Research*, 6 (2): 322-299 **(In Persian)**
- Alibeigi, A., Malek Mohammadi, I., Asadi, A., Zarei, B. (2010). Elementary knowledge capacity building for the formation of entrepreneurial consequences in the research results of Iranian Agricultural Research Institutes. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*. 16 (4): 117-133 **(In Persian)**
- Anderson, J. C., Håkansson, H. and Johanson, J. (1994). Dyadic Business Relationships within a Business Network Context. *The Journal of Marketing*, 6, (No). 3, 1- 15. <https://doi.org/10.1177/002224299405800401>
- Baron, R. A., & Shane, S. (2007). Entrepreneurship: A process perspective. *The psychology of entrepreneurship*, 19-39.
- Danialideh, M., Hatami Nasab, H., Zarei, E. (2011). Entrepreneurship Knowledge Innovation and Organizational Performance. *Business Management*, 2 (10): 97-124 **(In Persian)**
- Demchig, B. (2015). Knowledge management capability level assessment of the higher education institutions: Case study from Mongolia. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 3633-3640. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.1082>
- Dempwolf, C. S., & Lyles, L. W. (2012). The uses of social network analysis in planning: A review of the literature. *Journal of Planning Literature*, 27(1), 3-21. <https://doi.org/10.1177/0885412211411092>
- Dyt, R., & Halabi, A. K. (2007). Empirical evidence examining the accounting information systems and accounting reports of small and micro business in Australia. *Small Enterprise Research*, 15(2), 1-9. <https://doi.org/10.5172/ser.15.2.1>
- Eze, J. F. (2011, February). Entrepreneurship education for self-reliance and implications for the Millennium Development Goals. In *Being a paper presented at the sixth international conference on development studies at Benue State University, Makurdi, Nigeria (February 2-3, 2011)*.
- Eze, J. F., & Nwali, A. C. (2012). Capacity Building for Entrepreneurship Education: The Challenge for the Developing Nations. *American Journal of Business Education*, 5(4), 401-408.
- Farahani, H., Hajihosseini, S. (2014), An Evaluation about Potentials of Rural Areas for Entrepreneurship and Developing Empowerment in Villagers, Case: Shawl District in Buin Zahra Township, *Journal of Rural Research*, 4(4), 715-748. https://jrur.ut.ac.ir/article_50417.html. **(In Persian)**

- Fiet, J. O. (2001). The pedagogical side of entrepreneurship theory. *Journal of business venturing*, 16(2), 101-117. [https://doi.org/10.1016/S0883-9026\(99\)00042-7](https://doi.org/10.1016/S0883-9026(99)00042-7)
- Frand, J. L., & Hixson, C. G. (1998). Personal knowledge management: Who? What? Why? When? Where? How? 1999. [online]. Available: <http://www.anderson.ucla.edu/faculty/jason.frand/researcher/speeches/PKM.htm>
- Freeman, C., Soete, L. (1997). The Economics of Industrial Innovation. *MIT Press*, Cambridge, 3
- Fritsch, M., & Wyrwich, M. (2014). The long persistence of regional levels of entrepreneurship: Germany, 1925–2005. *Regional Studies*, 48(6), 955-973.
- Glendenning, C. J., Babu, S., & Asenso-Okyere, K. (2010). Review of agricultural extension in India: Are farmers' information needs being met? (No. 1048). *International Food Policy Research Institute (IFPRI)*. <https://hdl.handle.net/10568/154873>
- Gliga, G., & Evers, N. (2023). Marketing capability development through networking—An entrepreneurial marketing perspective. *Journal of Business Research*, 156, 113472. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.113472>
- Gupta, A. K., & Govindarajan, V. (2000). Knowledge Flows within Multinational Corporations. *Strategic Management Journal*, 21(4), 473-496. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-0266\(200004\)21:4<473::AID-SMJ84>3.0.CO;2-I](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0266(200004)21:4<473::AID-SMJ84>3.0.CO;2-I)
- Hooshmandan-Moghaddamfard, Z., Shams, A. (2016). Educational Factors Related to Entrepreneurship Capacity Improvement of Graduate Students in Faculty of Agriculture/University of Zanjan. *Agricultural Education Administration Research*, 7(35), 3-15. doi: 10.22092/jaeer.2016.106341. **(In Persian)**
- Huggins, R., & Thompson, P. (2015). Entrepreneurship, innovation and regional growth: a network theory. *Small business economics*, 45(1), 103-128. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11187-015-9643-3>
- Huggins, R., & Williams, N. (2011). Entrepreneurship and regional competitiveness: the role and progression of policy. *Entrepreneurship & Regional Development*, 23(9-10), 907-932. <https://doi.org/10.1080/08985626.2011.577818>
- Hussain, T., Zia-Ur-Rehman, M., & Abbas, S. (2021). Role of entrepreneurial knowledge and personal attitude in developing entrepreneurial intentions in business graduates: a case of Pakistan. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 11(1), 439-449. <https://link.springer.com/article/10.1007/s40497-021-00283-0>
- Ibrahim, N. A., & Lucky, E. O. I. (2014). Relationship between entrepreneurial orientation, entrepreneurial skills, environmental factor and entrepreneurial intention among Nigerian students in UUM. *Entrepreneurship and Innovation Management Journal*, 2(4), 203-213.
- Jiménez-Jimenez, D., Sanz Valle, R., & Hernandez-Espallardo, M. (2008). Fostering innovation: the role of market orientation and organizational learning. *European Journal of innovation management*, 11(3), 389-412. <https://doi.org/10.1108/14601060810889026>
- Jones, R. and Rowley, J. (2011). Entrepreneurial Marketing in Small Businesses: A Conceptual Exploration, *International Small Business Journal*, 29(1), 25-36. <https://doi.org/10.1177/0266242610369743>
- Karimi-Gougheri, H., Rezaei-Moghaddam, K., Zamani, Gh., Hayati, D., Rezaei, A. (2017) Analysis of Agricultural Extension and Education Organizational Network in Kerman Province: Social Network Analysis. *Iranian Agricultural Extension and Education Journal*, 13(26), 131-151. https://www.iaeej.ir/article_59603.html. **(In Persian)**
- Krueger Jr, N. F., & Brazeal, D. V. (1994). Entrepreneurial potential and potential entrepreneurs. *Entrepreneurship theory and practice*, 18(3), 91-104. <https://doi.org/10.1177/1042258794018003>
- Kuratko, D. F. (2011). Entrepreneurship theory, process, and practice in the 21st century. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 13(1), 8-17. <https://doi.org/10.1504/IJESB.2011.040412>
- Liñán, F. (2004). Intention-based models of entrepreneurship education. *Piccola Impresa/Small Business*, 3(1), 11-35.
- Liñán, F., Rodríguez-Cohard, J. C., & Rueda-Cantuche, J. M. (2011). Factors affecting entrepreneurial intention levels: a role for education. *International entrepreneurship and management Journal*, 7(2), 195-218. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11365-010-0154-z>
- Lopez, M., & Pastor, R. (2015). Development in rural areas through capacity building and education for business. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 197, 1882-1888. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.07.250>

- Martin, B. C., McNally, J. J., & Kay, M. J. (2013). Examining the formation of human capital in entrepreneurship: A meta-analysis of entrepreneurship education outcomes. *Journal of business venturing*, 28(2), 211-224. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2012.03.002>
- Minbaeva, D., Pedersen, T., Björkman, I., Fey, C. F., & Park, H. J. (2014). MNC knowledge transfer, subsidiary absorptive capacity and HRM. *Journal of international business studies*, 45(1), 38-51. <https://link.springer.com/article/10.1057/jibs.2013.43>
- Mirghorbani-Ganji, M. (2008). The Role of Knowledge Management (Knowledge Management) and its Entrepreneurial Value in Research and Development. *7th Conference of Industries and Mines Research and Development Centers, Tehran (In Persian)*
- Mohammadi, Z., Lashgarara, F. (2013). The Role of Entrepreneurship Education in Empowering Rural Women Entrepreneurs in Ilam Province. *Journal of Agricultural Education and Extension Research*, 6 (2):74-62 **(In Persian)**
- Mohammadinia, S. A., Forouzani, M., Mohammadzadeh, S. and Baradaran, M. (2017). Analyzing Knowledge Management System of Khuzestan Province Organization of Agriculture Jihad Using SWOT Method. *Iranian Agricultural Extension and Education Journal*, 13(1), 229-246. https://www.iaeej.ir/article_51103.html. (In Persian)
- Moradi, M., Valipour, M. Al. Yakideh, K.kh. Safardoust, A. (2013). A Study of the Capacity Map of Knowledge Absorption on Innovative Performance of Organizations (Case Study: Tehran. *Business Management Perspectives Quarterly*, 12(46): 102-79 **(In Persian)**
- Osterloh, M., Frost, J., & Frey, B. S. (2002). The dynamics of motivation in new organizational forms. *International Journal of the Economics of Business*, 9(1), 61-77. <https://doi.org/10.1080/13571510110102976>
- Pliakoura, A., Beligiannis, G., & Kontogeorgos, A. (2020). Education in agricultural entrepreneurship: training needs and learning practices. *Education+ Training*, 62(7/8), 723-739. <https://doi.org/10.1108/ET-04-2020-0095>
- Pourahangarian K, Movaghar M, Shirkhodae M. (2016). The Role of Entrepreneurial Orientation and Knowledge Absorptive Capacity on Firms' Performance of Agro Industry. *J Entrepreneurial Strategies Agric*. 3(6), 1-8. URL: <http://jea.sanru.ac.ir/article-1-140-fa.html>. **(In Persian)**
- Rahmanian-Koushki, M. Chizari, M. Abbasi, E. (2016). Analysis of Barriers to Entrepreneurship Education in Agricultural Applied Science Training Centers. *A New Approach in Educational Management*, 7(2): 111-131 **(In Persian)**
- Rajaei-Dastghib, Z. and Rajaei Dastghib, Sh. (2013). The role of entrepreneurship education in changing the entrepreneurial attitude of technical and professional students (her branch of expertise). *International Conference on Management of Challenges and Strategies, Shiraz (In Persian)*
- Ratten, V. (2008). Entrepreneurship and New Value Creation: The Dynamic of the Entrepreneurial Process. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 2(4), 402-403. <https://doi.org/10.1108/17506200810913944>
- Rezvani, M. R. and Najjarzadeh, M. (2009). Study and Analysis of Villagers, Background Knowledge on Entrepreneurship In the Process of Rural Development Case study: South Baraan District (Isfahan County). *Journal of Entrepreneurship Development*, 1(2), 161-182. https://jed.ut.ac.ir/article_22970.html. **(In Persian)**
- Rokanodin-Eftekhari, A.r. Aghayari-Hir, M. (2007). Leveling the Sustainability of Rural Development, Case Study of Hir Section. *Geographical Research*, 39 (61): 44-31 (In Persian).
- Roxas, B. (2014). Effects of entrepreneurial knowledge on entrepreneurial intentions: A longitudinal study of selected South-east Asian business students. *Journal of Education and Work*, 27(4), 432-453. <https://doi.org/10.1080/13639080.2012.760191>
- Shane, S., & Venkataraman, S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of management review*, 25(1), 217-226. <https://doi.org/10.5465/amr.2000.2791611>
- Tabatabaei, Sh. Ravaei, F. (2010). The effectiveness of entrepreneurship and psychological training on citizen empowerment, *Quarterly Journal of Job and Organizational Counseling*. 2(5): 51-29 **(In Persian)**
- Turker, D., & Sonmez Selçuk, S. (2009). Which factors affect entrepreneurial intention of university students?. *Journal of European industrial training*, 33(2), 142-159. <https://doi.org/10.1108/03090590910939049>
- Widding, L. (2005). Building entrepreneurial knowledge reservoirs. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 12(4), 595-612. <https://doi.org/10.1108/14626000510628252>

- Winkler, C., Fust, A., & Jenert, T. (2023). From entrepreneurial experience to expertise: A self-regulated learning perspective. *Journal of Small Business Management*, 61(4), 2071-2096. <https://doi.org/10.1080/00472778.2021.1883041>
- Yazdanpanah, M., Rahimi, F. (2019). Reasons for the failure of agricultural extension using basic theory (Case study: Agricultural Jihad of Lorestan Province). *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 50 (3): 577-549 **(In Persian)**
- Zahedi, M. R. Javadi-Kamni, S. (2018). Knowledge flow approach and its role in enterprise entrepreneurship. *Science and Technology Policy Letters*, 08(3), 63-75. https://stpl.ristip.sharif.ir/article_21361.html. **(In Persian)**
- Zandieh, S., Sarafizadeh Ghazvini, A., Alam Tabriz, A. and Sakhdari, K. (2020). Rural Entrepreneurship Development Model Based on Cognitive Empowerment and Explaining the Role of Institutional Environment in It: A Case Study of Rural Businesses. *Village and Development*, 23(2), 63-87. doi: 10.30490/rvt.2020.328430.1149. **(In Persian)**
- Zanjani, H.A. (2010). Key Factors in Rural Development from a Demographic Perspective. *Rural and Development Quarterly*, 13(4): 1-26 **(In Persian)**
- Zavaraghi, R. (2009). A Perspective on Strategies, Tools and Skills of Personal Knowledge Management (PKM). *Book Quarterly*, 2 (78):199-177 **(In Persian)**
- Ziyaei, B., Rezvani, M. and bayati, E. (2017). Designing a Framework of entrepreneurial marketing network in pharmaceutical small and medium sized enterprises. *Journal of Entrepreneurship Development*, 10(3), 417-436. doi: 10.22059/jed.2017.227471.652135 **(In Persian)**